

## Finálé – görbe betűkkel, egyenesen

Bödök Gergely

„Legyen kegyes majd újra telefonálni” – mondta szelíden, amikor váratlan betegség miatt le kellett mondania a megbeszélte találkozónkat. Két hónapja voltam már Amerikában, 2015 télutója volt. Életem leghidegebb tele épp csak derekára hágott, de Lukacs mintha immunis lett volna az évszakokra. Természetesnek vette az időjárás és az életkor változásait is és idős korával járó nyűgjeihez is így viszonyult. Mindig szívélyes és megindítóan kedves volt, úgy éreztem, szinte lehetetlen őt rosszkor felhívni. Kedvessége legfőbb okát is tudtam: keveset beszélt már magyarul és örült, ha valaki az anyanyelvén szólította meg a vonal túlsó végéről.

Ekkorra klasszikus stílusú, régivágású, pulóveres öregúr volt már, aki egy fordulatot életút emlékeit és egy rég eltűnt világ ízeit őrizte beszédében. Lukacs olyan kifejezéseket használt, amik más szájából talán anakronisztikusnak vagy utánzóknak ható sznobériának tűnhettek volna. Egy hosszabb beszélgetésünk során anekdotákat mondott és kuncogtunk a vonal két oldalán. A humor aligha csak a pillanatnak szólt: az a típus volt, aki meglelt kora ellenére mindvégig hűen őrzött valamennyit az egykori javíthatatlannak hitt síhederből. Szerény magabiztossága, olvasottsága és élettapasztalata megcsillantása mellett neki kifejezetten jól álltak a pajkos, csibészes, nemegyszer ironikus és szarkasztikus megjegyzések is. Olyan volt, mint az a nagyapa, aki az unoka által nagy nehezen a lakásra vitt leányzót három mondatával veszi le a lábáról, és a nehezen kiötlött mondatokkal, nyögvenyelősen udvarló rutintalan fiatalember elszűrül az idősebb családtag lehengerlő könnyedsége árnyékában. Persze akik ismerték, azok tudták, hogy tudott indulatos és impulzív is lenni. Emellett igazi hedonista volt, szerette a jó szivart, jó borokat és a nőket. Ennyiben egyik kedvenc történelmi alakjához, Winston Churchillnek a karakteréhez is hasonlított.

Természetes egyszerűségével lelt az olvasóinál is sikerre. Könyveit bárhol ütik fel, gondolatainak gördülékenysége és mondatainak magabiztos sodrása beszippantanak. Könnyen írni persze nagyon nehéz, de ezt igazán csak azok tudhatják, akik próbáltak már bonyolult összefüggéseket közérthetően összefoglalni. A magát nagy reakciónak tartó Lukacs nem „pozitívista”, szikár, elbeszélő történetírói prózát írt. Stílusa már-már irodalmias, és biztosan nem sértődne meg a minősítésen, hogy legalább annyira lehet őt írónak, mint történetírónak nevezni, azzal a megköttéssel, hogy olyan író, aki a történelemtől írt. Lukacs a történetírást irodalmi műfajnak tartotta – kevéssé tudománynak, és azt az emberi kultúra őrzőjének tekintette. Mikor olvassuk, egy-, a szemünk előtt hangosan gondolkodó ember benyomását kelti, akit közelről figyelhetünk, hogy mondandója végére milyen következtetésekre jut.

Számomra a legmeghatározóbb könyve a Budapest 1900, amiben a magyar fővárost visszahelyezte a magyar és egyetemes köztudatba, a földrajzi és a tudati, mentális térképre. Tablójának szavai pasztellszínű árnyalatokban adják ki a főváros képét: erre érzékletesen biggyesztett némi ódivatot, alantra korzózókat, a tetejébe a felravatalozott Munkácsy katófalkját, ide egy tabáni kiskocsmát, amoda sváb szőlőművest, a háttérbe a pesti munkáskerületek füstölő kéményeit. Lukacs egy értékvesztett, kiüresedett és színtelen világba csempészte vissza Budapest eltagadott színes múltját és remekül sikerült fejezetekben öltöztette fel a várost a múltjából előbányászott értékekkel. Akárcsak egy kiöregedett díva gardrójából hozta volna elő az egykor viselt ruhadarabokat és ékszereket. Most, amikor a tükör elé állította talán kissé öregesnek és itt-ott avítottnak is

hatott ez már, de mégiscsak őrzött valamit az egykori ünnepelt megjelenéséből. A smink kicsit elmosódott és petyhüdtőbb már a melle, a díszes göncök is itt-ott felfeslettek már, de az egyik szögből tökéletesen megcsillant valamit a néhai pompázatos megjelenéséből.

Remek stílusa mintha ebben a könyvében nyert volna igazán tökéletes megfogalmazást. A sűrű szövésű elbeszélésmód lázas, életrevaló, élhető és fejlődő európai metropolisz portréját. Olyan sokszólamú városnak a képét, amelyben a zajosság, a pezsgés, és egy mélyben húzódó, lírai szomorkás dallam is jelen van. Utóbbi azért is érdekes, mert Lukacs nem volt nosztalgikus alkat, a könyvéből mégis egy olyan város képe rajzolódott ki, ami óhatatlanul szeretetteljes és szelíd nosztalgiára készítette az olvasót.

Több előadásában kedvvel idézett egy – úgy emlékszem, portugál – közmondást: „Görbe betűkkel ír a Jóisten egyenesen.” Ezt valahogy úgy érthette, hogy a dolgoknak sokszor nem tudjuk a miértjét, mégis határozott irányba tartanak, értelmük pedig sokszor csak utólag nyer igazolást. Lehet ez persze öregkori bölcsesség, a hitvallás szép kései példája vagy jóindulatú belemagyarázás. Talán mindegy is. Lukacs nem félt a kitarulkozástól és az érzelmektől. Úgy hitte, a történelmet nem, vagy csak kevéssé a nagy történelmi események alakítják, sokkal inkább érzelmek, hit és gondolatiság – ez volt a filozófiája. Az ismeretek és érzések kettősségét hirdette, amelyben legalább ugyanakkora – történelmi jelentőségű – szerepet tulajdonított az utóbbiaknak.

Lukacs görbe betűkkel írt egyenesen. Határozott, mégis szelíd mondatokkal adta vissza egy főváros önbecsülését és jócskán megtépázott önbizalmát. Ezekkel szolgáltatott utólagos elégtételt Churchillnek, emelte fel a demokráciát a populizmussal szemben, és dicsérte meg a reakciósokat a konzervatívokkal szemben. Majd az utóbbi években nyilvánossá tett vallomásaival szembenézett önmagával is, az eredendő bűnössel. Mindennel elkészült, a harcot megharcolta és letette a fegyvert. Halálával a magyar nyelven gondolkodó történészek kórusából egy szelíd, ámbár komoly hang távozott.

Isten Önnel Tanár Úr! Így, ahogy telefonban sosem tettem, de talán nem haragszik meg érte.